

Olczak, Stanisław K.

Diecezjanie płockcy w poznańskich księgach święceń z przełomu XVI i XVII stulecia

Studia Płockie 13, 91-112

1985

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych oraz w kolekcji mazowieckich czasopism regionalnych mazowsze.hist.pl.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Stanisław K. Olczak

**DIECEZJANIE PŁOCKY
W POZNAŃSKICH KSIĘGACH ŚWIECEN
Z PRZEŁOMU XVI i XVII STULECIA**

Spośród ponad 8400 zapisów święceń niższych (minores) i trzech wyższych (maiores: subdiaconatus, diaconatus et presbyteratus) udzielonych przez biskupów poznańskich w latach 1588—1619, mieszczących się w trzech zachowanych z tego czasu księgach święceń, 302 przypada dla osób wywodzących się z terenu diecezji płockiej. Im właśnie poświęcony został niniejszy artykuł. Zdajemy sobie jednak sprawę, że badania prowadzone wycinkowo dla małej stosunkowo liczby osób, nie mogą być reprezentatywne dla ogółu duchownych rekrutujących się w omawianym czasie z diecezji płockiej. Wyniki zatem też nie mogą być uogólniane. Niniejszy elaborat posłużyć jednak może jako uzupełnienie do bardziej szczegółowych badań nad klerem diecezji płockiej, opartych na źródłach powstałych w tejże diecezji.

Najpierw słów kilka o samych księgach, które są przechowywane w Archiwum Archidiecezjalnym w Poznaniu. Pierwsza z nich obejmuje lata 1588—1603. Powstała w wyniku wpisów osób wyświęconych przez biskupa Jakuba Brzeźnickiego, sufragana poznańskiego (1588—1604), o czym mówi nam karta tytułowa¹. Druga księga zawiera spisy osób, które otrzymały święcenia w latach 1598—1619 z rąk biskupów ordynariuszy poznańskich: Jana Tarnowskiego (1598—1600), Wawrzyńca Goślickiego (1601—1607) i Andrzeja Opalińskiego (1607—1623) oraz sufragana tejże diecezji, którego nazwiska źródło nie wymienia². Chodzi tu zapewne o Kaspra Hapa, który pełnił tę funkcję w Poznaniu w latach 1618—1619³. Trzecia z kolei księga rejestruje święcenia

¹ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, sygn. ASO 1: Ordines sacri minores et maiores per Reverendissimum Dominum Jacobum Brzeznicki, Dei gratia Episcopum Enensem, Suffraganeum Posnaniensem, statutis a iure temporibus collati incipiendo ab anno consecrationis suae in anno Domini MDLXXXIX°. (Dalej skrót: ASO 1). Pierwsze zapisy w księdze pochodzą jednak z 1588 r.

² Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, sygn. ASO 2 (ponieważ księga obejmuje zapisy święceń dokonywanych przez kilku biskupów, nie ma w niej tytułu odpowiadającego treści całości) k. 1: Regestum ad omnes sacros minores et maiores ecclesiasticos ordines receptorum pro quartuali cinerum Anni 1598 sub praesidentie Illustrissimi et Reverendissimi in Christo Patris et Domini D. Joannis Tarnowski (...); k. 28: Ordinationes ab Illustrissimo ac Reverendissimo in Christo Patre ac Domino Domino Laurentio Goślicki, Dei gratia Episcopo Posnaniense (...) ab anno Domini 1600 (...); k. 65v: Ordinatio ad sacros ordines per Illustrissimum ac Reverendissimum in Christo Patrem et Dominum D. Andream de Bnin Opalinski (...) anno Domini 1608 (...); k. 123v: Anno quo supra (1619) omnes sacri maiores et minores ordines in ecclesia (...) per eundem Reverendissimum Dominum Suffraganeum Posnaniensem collati (...). Dalej skrót: ASO 2).

³ J. Nowacki, Dzieje archidiecezji poznańskiej, t. 2: Archidiecezja poznańska w granicach historycznych i jej ustrój, Poznań 1964 s. 103—104: zestawienie biskupów ordynariuszy poznańskich oraz s. 185—186: zestawienie sufraganów poznańskich.

udzielone przez biskupa sufragana Andrzeja Rychlickiego, w latach sprawowania w Poznaniu przez niego funkcji 1607—1616⁴.

Jak wynika z dat, księgi prowadzone były równolegle (po dwie) w latach 1598—1603 i 1607—1616, ponieważ zapisy święceń osobno prowadzili biskupi ordynariusze, osobno sufragani. Są jednak i luki w zapisach, w całości dla roku 1617 oraz po części z lat 1607 i 1616. Z tej też przyczyny najprawdopodobniej w omawianych księgach nie ma także uwzględnionych w całości wszystkich święceń, jakie w tym czasie z rąk biskupów poznańskich otrzymały osoby wywodzące się z diecezji płockiej. Dla całości obrazu dodajmy, że poznańskie księgi obejmują zapisy święceń udzielonych zarówno klerowi diecezjalnemu (z 16 diecezji leżących w granicach Rzeczypospolitej i kilku spoza), jak i zakonnemu (z 12 zakonów)⁵.

A oto jak przedstawia się stosunek liczbowy zapisów czterech święceń (niższe i trzy wyższe) udzielonych osobom wywodzącym się z terenu diecezji płockiej do ogólnej sumy święceń zanotowanych w omawianych księgach; obrazuje niżej umieszczone zestawienie.

Tab. 1. Stosunek liczbowy święceń udzielonych osobom wywodzącym się z diecezji płockiej do ogólnej sumy święceń zapisanych w poznańskich księgach z lat 1588—1619

Święcenia	kler diecezjalny		kler zakonny		razem	
	liczby	%	liczby	%	liczby	%
ogólna liczba w 3 księgach	5680	100	2763	100	8443	100
w tym udzielone diecezjanom płockim	156	2,7	146	5,3	302	3,6

Jak obrazuje powyższa tabela, liczniej znacznie zostały zapisane w poznańskich księgach święcenia udzielone klerowi diecezjalnemu aniżeli zakonnemu. W stosunku jednak do analogicznej sytuacji, jaka istnieje wśród ogólnej liczby zapisanych święceń, otrzymany odsetek dla kleru zakonnego jest nieco wyższy (4,3%) aniżeli dla kleru diecezjalnego (2,7%).

Następne zestawienie ukazuje liczby święceń udzielonych diecezjanom płockim przez biskupów poznańskich z rozbiorem na poszczególne lata i z uwzględnieniem podziału na kler diecezjalny i kler zakonny.

⁴ Archiwum Archidiecezjalne w Poznaniu, sygn. ASO 3: Liber seu Catalogus ordinariorum per Reverendissimum in Christo Patrem Dominum Andream Richliczki, Dei gratia Episcopum Enensem, Suffraganeum et Archidiaconum Posnaniensem (...) anno Domini 1607.

⁵ Kler występujący w poznańskich księgach święceń należał do następujących diecezji: poznańskiej, gnieźnieńskiej, chełmskiej, chełmińskiej, inflanckiej, krakowskiej, lwowskiej, łuckiej, płockiej, przemyskiej, warmińskiej, wrocławskiej, wileńskiej, żmudzkiej, kamienieckiej i kijowskiej oraz znajdujących się poza granicami kraju, między innymi do wrocławskiej i szczecińskiej. Zakonnicy należeli do następujących zakonów: augustianów-eremitów, bożogrobców, benedyktynów, bernardyńców, cystersów, dominikanów, franciszkanów konwentalnych, jezuitów, karmelitów, kanoników regularnych, norbertanów i paulinów.

Tab. 2. Święcenia udzielone diecezjanom płockim przez biskupów poznańskich w poszczególnych latach końca XVI i początków XV w.

Rok	liczby udzielonych święceń					
	kler diecezjalny		kler zakonny		razem	
	ogółem	w tym prez-biterzy	ogółem	w tym prez-biterzy	ogółem	w tym prez-biterzy
1588	—	—	—	—	—	—
1589	5	—	2	—	7	—
1590	3	—	—	—	3	—
1591	2	1	3	—	5	1
1592	2	1	1	—	3	1
1593	2	1	2	—	4	1
1594	—	—	3	—	3	—
1595	—	—	2	1	2	1
1596	—	—	8	—	8	—
1597	4	1	4	1	8	2
1598	3	2	7	2	10	4
1599	5	2	4	—	9	2
1600	9	1	6	2	15	3
1601	3	—	5	3	8	3
1602	4	1	5	3	9	4
1603	2	1	13	4	15	5
1604	1	—	3	1	4	1
1605	8	2	3	—	11	2
1606	—	—	3	1	3	1
1607	—	—	5	—	5	—
1608	2	—	12	4	14	4
1609	14	4	4	1	18	5
1610	11	4	12	1	23	5
1611	4	1	4	—	8	1
1612	—	—	10	2	10	2
1613	2	—	6	3	8	3
1614	14	3	12	3	26	6
1615	27	7	1	1	28	8
1616	—	—	2	—	2	—
1617	brak danych					
1618	24	3	2	—	26	3
1619	5	2	2	—	7	2
razem	156	37	146	33	302	70

Najwięcej święceń udzielonych diecezjanom płockim zostało zanotowane w poznańskich księgach pod rokiem 1615, bo aż 28 (9,2% w stosunku do 302), z czego na kler diecezjalny przypada aż 27. Również niewiele mniej liczny w święcenia był rok 1614 i 1618, a także 1610. Należy jednak zauważyć, że w 1615 r. zanotowane są jedynie 2 święcenia zakonników, podobnie jak i w 1618 r. Za to bardziej licznie zakonnikom pochodzącym z diecezji płockiej udzielono święceń w roku 1603 (13), a także w latach: 1608, 1610 i 1614 (po 12). Trudno w tym przypadku pytać o przyczyny takiego stanu rzeczy, ponieważ nie mamy do dyspozycji szerszych informacji na ten temat, zwłaszcza pochodzących z płockich ksiąg święceń⁶.

Przypatrzmy się z kolei bliżej informacjom zawartym w każdym zapisie, zwłaszcza dotyczącym święceń wyższych. Oprócz dat i miejsca święceń po-

⁶ Prace nad duchowieństwem diecezji płockiej prowadzi E. Wiśniowski w oparciu o płocką księgę święceń z lat 1514—1530.

znańskie księgi święceń przekazują następujące dane: imię święconego (w przypadku zakonnika jest to z reguły imię zakonne), imię jego ojca, nazwisko lub miejsce pochodzenia (w rzadkich przypadkach razem) z zaznaczeniem niekiedy typu miejscowości (miasto-wieś) i prawie zawsze diecezji, z której dana osoba się wywodziła. W przypadku kleru zakonnego podany jest klasztor, do którego w chwili święceń dana osoba była przypisana. W przypadku kleru diecezjalnego z kolei, przy zapisach święceń wyższych, zwłaszcza subdiakonatu, podana jest informacja o przyszłym miejscu pracy, względnie wymieniona jest osoba duchowna, która zapewnia przyszłą prowizję. Zawsze, zarówno przy zakonnikach jak i klerze diecezjalnym, pochodzącym spoza diecezji poznańskiej, znajduje się wzmianka mówiąca o zezwoleniu przełożonego zakonu względnie biskupa ordynariusza na udzielenie święcenia⁷.

Jeśli chodzi o daty święceń, biskupi poznańscy udzielali ich kilka, a nawet niekiedy kilkanaście razy w ciągu jednego roku: z zasady zawsze w soboty suchych dni kwartalnych, niektóre soboty Wielkiego Postu, niekiedy w niedziele Zielonych Świąt czy Trójcy Świętej⁸. Miejscem święceń była najczęściej katedra w Poznaniu, często także kolegiata Św. Jana Chrzciciela w Warszawie lub niekiedy inny kościół parafialny czy zakonny zlokalizowany na terenie diecezji poznańskiej. W wymienionych okresach czasu jak i miejscach biskupi poznańscy udzielali święceń zarówno klerowi diecezjalnemu wywodzącemu się z macierzystej diecezji, jak i innych z terenu Polski i spoza jej granic oraz klerowi zakonnemu. Stwierdzenie to odnosi się oczywiście także do osób rekrutujących się z terenu diecezji płockiej⁹.

Po zestawieniu imion, imion ojców, nazwisk lub miejsca pochodzenia, niekiedy nawet uwzględniając daty udzielenia poszczególnych święceń, otrzymu-

Tab. 3. Stosunek liczbowy osób pochodzących z diecezji płockiej do ogólnej liczby osób wyświęconych, zapisanych w poznańskich księgach święceń z lat 1588—1619 (na tle kilku innych diecezji).

Święceni	kler diecezjalny		kler zakonny		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
ogółem występujący w 3 księgach	2586	100	1500	100	4086	100
w tym z diecezji:						
poznańskiej	1724	66,7	440	29,3	2164	53,0
gnieźnieńskiej	529	20,6	326	21,9	855	20,9
krakowskiej	68	2,6	207	13,8	275	6,7
płockiej	100	3,9	86	5,7	186	4,6
włocławskiej	31	1,2	82	5,5	113	2,8

⁷ Oto przykłady zapisów: ASO 1 k. 59 (święcenia subdiakonatu pod datą 22.IX—1590): Bartholomeus Urbani de Sierpc dioecesis Plocensis de licentia sui ordinari ad provisionem R. D. Joannis Młodziejewy S. T. Doctoris Canonici Posnaniensis; ASO 1 k. 249 (święcenia prezbiteratu pod datą 21.IV—1601): Fr. Benedictus Alexi Nowowiejski, dioecesis Plocensis, ordinis s. Francisci de Observantia, monasterii Posnaniensis, de licentia sui superioris.

⁸ Na przykład w 1605 r. w diecezji poznańskiej udzielano 13 razy święceń.

⁹ Święceń z zasady udzielano razem zakonnikom i klerowi diecezjalnemu. Niekiedy jednak biskup udzielał osobno święceń samym zakonnikom, na przykład cystersom czy jezuitom w ich własnych kościołach.

jemy liczbę 4086 osób, które występują w omawianych trzech księgach poznańskich od jednego do czterech razy. Z otrzymanej liczby 186 osób pochodziło z terenu diecezji płockiej, co stanowi 4,6%.

Liczba 186 osób pochodzących z terenu diecezji płockiej, które są wpisane w poznańskie księgi święceń, stawia tę diecezję na czwartym miejscu spośród 16 diecezji polskich, z których rekrutowały się osoby występujące w omawianym źródle. Być może, że wpływ na taki układ rzeczy wywierało bezpośrednie sąsiedztwo z archidiaconatem warszawskim, wchodzącym wówczas w skład diecezji poznańskiej¹⁰. Stąd dopiero za diecezją płocką szła diecezja włocławska, jakkolwiek bliższa Poznania, to jednak nie sąsiadująca bezpośrednio z terytorium tejże diecezji. Powyższe zestawienie uwzględnia wszystkie osoby występujące w trzech omawianych księgach święceń, a więc zarówno te, które otrzymały wszystkie cztery rodzaje święceń (niższe i trzy wyższe), jak i również te osoby, które otrzymały jedno z wymienionych święceń, choćby tylko wyłącznie niższe. Diecezjan płockich, którzy zapisani są w księgach cztery razy (wszystkie święcenia) jest zaledwie 12 osób, co stanowi 6,5% w stosunku do 186 osób (4 osoby z kleru diecezjalnego i 8 zakonnego). Natomiast po jeden raz występuje aż 113 osób, czyli 60,8% (63 z kleru diecezjalnego i 50 zakonnego). Z tej liczby 113 osób, 31 występuje jedynie w grupie osób otrzymujących święcenia niższe. W stosunku do 186 diecezjan płockich stanowi to 16,7% (16 osób z kleru diecezjalnego i 15 zakonnego). Stąd tak duży odsetek osób otrzymujących święcenia w stosunku do wszystkich udzielonych tym osobom święceń. Odsetek ten dla diecezjan płockich wynosi 61,8% (64,5% dla kleru diecezjalnego i 58,9% dla zakonnego). Sytuacja taka wynika najprawdopodobniej w mniejszym stopniu z niekompletności zapisów, ile z przechodzenia wielu osób celem otrzymania kolejnych święceń od jednego biskupa do drugiego nie tylko w obrębie jednej diecezji — jak to widać na przykładzie poznańskich ksiąg święceń — ale i między diecezjami.

A oto jak z kolei przedstawia się sytuacja osób wywodzących się z diecezji poznańskiej, które otrzymały święcenia prezbiteratu:

Tab. 4. Miejsce prezbiterów wywodzących się z diecezji płockiej pośród ogółu osób otrzymujących kapłaństwo zapisanych w poznańskich księgach święceń z lat 1588—1619.

Prezbiterzy	kler diecezjalny		kler zakonny		razem	
	liczba	%	liczba	%	liczba	%
ogółem występujący w 3 księgach	1304	100	623	100	1927	100
w tym z diecezji płockiej	37	2,8	33	5,3	70	3,6

Odsetek prezbiterów pochodzących z diecezji płockiej (70 osób) w stosunku do ogólnej liczby 186 osób z tejże diecezji zapisanych w poznańskich księgach wynosi 37,6% (37% dla kleru diecezjalnego i 38,4% dla zakonnego). Jest to znacznie niższy od tego, jaki wynosi pomiędzy prezbiterami wywodzącymi się z wszystkich diecezji a ogólną liczbą osób występujących w trzech omawia-

¹⁰ J. Nowacki, dz. cyt. s. 297 i nast.

nych księgach (47,1%, w tym 50,4% dla kleru diecezjalnego i 41,5% dla zakonnego).

Z kolei słów kilka wypada poświęcić klerowi zakonnemu rekrutującemu się z diecezji płockiej. Przypomnijmy, że w księgach zapisanych jest 86 zakonników, w tym 33 prezbiterów. Należeli oni do ośmiu zakonów (na 12 występujących w poznańskich księgach święceń), wywodzili się natomiast z 29 klasztorów. Najliczniej reprezentowany jest zakon franciszkanów obserwantów (bernardynów). 35 osób tegoż zakonu wywodzących się z diecezji płockiej w stosunku do ogólnej liczby 479 bernardynów występujących w trzech księgach, stanowi 7,3%. Należeli oni do pięciu konwentów: w Poznaniu, Warszawie, Krakowie, Kazimierzu Biskupim i Kaliszu. Drugą, bardziej liczną, grupę stanowili dominikanie. Najlepiej zresztą zagadnienie to zobrazuje zestawienie.

Tab. 5. Grupy zakonne i konwenty, do których należeli zakonnicy wywodzący się z diecezji płockiej według poznańskich ksiąg święceń (1588—1619).

Zakon	liczba zakonników ogółem	klasztor	liczba osób z klasztoru	brak danych
1. bernardyni	35	Warszawa	12	6
		Poznań	11	
		Kazimierz Bpi	2	
		Kraków	2	
		Kalisz	1	
		Poznań, Warszawa	1	
2. dominikanie	15	Poznań	7	—
		Płock	2	
		Sieradz	2	
		Warszawa	2	
		Kraków	1	
		Warka	1	
3. augustianie-eremici	10	Warszawa	6	3
		Wieluń	1	
4. jezuiti	7	Poznań	4	2
		Płock	1	
5. cystersi	6	Koronowo	2	—
		Bledzew	1	
		Paradyż	1	
		Poznań	1	
		Wągrowiec	1	
6. karmelici	6	Poznań	3	—
		Poznań, Wilno	1	
		Bydgoszcz	1	
		Płońsk	1	
7. franciszkanie konwentualni	5	Oborniki	2	—
		Dobrzyń	1	
		Gniezno	1	
		Wilno	1	
8. benedyktyni	2	Lubin	2	—
	86		75	11

Zakonnicy wywodzący się z terenu diecezji płockiej, zwłaszcza bernardyni i dominikanie, stosunkowo liczniej skupiali się w klasztorach poznańskich, ponadto bernardyni najliczniej w warszawskim. Jakkolwiek wymienione klasztory były silnymi na owe czasy ośrodkami, nie należy zapominać, że w omawianych przypadkach taką sytuację stworzyło przede wszystkim samo źródło, które zawiera przecież zapisy święceń dokonywanych przez biskupów poznańskich. Najprawdopodobniej dotarcie do podobnych ksiąg święceń innych diecezji, zwłaszcza płockiej, zmieni zapewne uzyskany obraz. W niektórych z wymienionych zakonów miało miejsce przechodzenie z jednego klasztoru do drugiego. Widzimy to zjawisko na dwóch przykładach umieszczonych w tabeli, gdzie w kolumnie „klasztor” umieszczone są obok siebie dwie miejscowości. Oznacza to, że podczas jednych święceń dwaj zakonnicy (bernardyn i karmelita) byli członkami innego klasztoru, aniżeli podczas drugich.

Przejdźmy z kolei do rozpatrzenia, naszym zdaniem, bardzo istotnego zagadnienia. Jest nim pochodzenie diecezjan płockich tak miejskie czy wiejskie, jak i pochodzenie społeczne. Zestawimy jednak najpierw informacje na ten temat zawarte w poznańskich księgach święceń.

Tab. 6. Informacje o pochodzeniu diecezjan płockich zawarte w poznańskich księgach święceń z lat 1588—1619.

Kler	ogółem osób	przekazano w źródle			brak danych
		samo nazwisko	nazwisko i miejsce pochodzenia	miejsce pochodzenia	
diecezjalny	100	48	24	27	1
zakonny	86	25	11	48	2
razem					
liczby	186	73	35	75	3
%	100	39,2	18,8	40,3	1,6

Już pierwsza rzecz, jak się wydaje, bardzo charakterystyczna, widoczna jest przy porównaniu informacji o pochodzeniu diecezjan płockich z informacjami na ten sam temat przekazanymi przez to samo źródło dla ogółu zapisanych osób. Otóż w przypadku diecezjan płockich zamiast miejsca pochodzenia mamy przekazany duży odsetek nazwisk. Dodajmy, że dla ogółu osób zapisanych w poznańskich księgach brak miejsca pochodzenia odnosi się tylko do 20% (16% dla kleru diecezjalnego i 28% dla zakonnego), dla diecezjan płockich natomiast dla 39%. Stąd i wyniki osiągnięte poprzez analizę naszego źródła, dla osób pochodzących z terenu diecezji płockiej stają się mniej prawdopodobne. Do nazwisk powrócimy jeszcze w dalszym toku rozważań, na tym miejscu zajmiemy się natomiast samymi miejscowościami dzieląc je według typu miasto-wieś. Dodajmy, że zaledwie w kilku przypadkach nasze źródło wprost notuje, która z przekazanych miejscowości była miastem, a która wsią. Typologia zatem została dokonana w oparciu o Atlas historyczny Polski dotyczący Mazowsza oraz o pracę Guldona dotyczącą Ziemi Dobrzyńskiej¹¹.

¹¹ Atlas historyczny Polski. Mazowsze w drugiej połowie XVI wieku, cz. 2: Komentarz i indeksy, pod red. W. Pałuckiego, Warszawa 1973 s. 145 i nast.; Z. Guldona, Mapy Ziemi Dobrzyńskiej w drugiej połowie XVI w., Toruń s. 30—55.

Tab. 7. Pochodzenie terytorialne diecezjan płockich z uwzględnieniem podziału na miasto i wieś na tle ogólnej liczby zapisanych w 3 księgach.

Kler	miejsce pochodzenia			
	miasto	wieś	nie rozstrzygnięte	razem
diecezjalny	25 (49,0%)	25 (49,0%)	1 (2,0%)	51 (100%)
zakonny	49 (83,1%)	10 (16,9%)	—	59 (100%)
razem z diecezji płockiej	74 (67,3%)	35 (31,8%)	1 (0,9%)	110 (100%)
ogółem zapisanych w 3 księgach	2492 (75,8%)	768 (23,3%)	30 (0,9%)	3289 (100%)

W kolumnie „nie rozstrzygnięte” znalazła się miejscowość, co do której nie ma pewności, czy chodzi o miasto Radzanów, czy wieś Radzanowo¹².

O tym, że bardziej znaczna część osób otrzymujących święcenia z rąk biskupów poznańskich, a wywodzących się z terenu diecezji płockiej pochodziła z miast (67%), zdecydował kler zakonny (83%). Odsetek ten i tak jest niższy, aniżeli odsetek wywodzących się z miast wzięty od ogólnej liczby osób zapisanych w trzech omawianych księgach (75,8%). Różnica wynosi 8,5%, przy klerze diecezjalnym wzrasta ona do 23% (przy klerze zakonnym jedynie 2%). Mając na uwadze brak wielu informacji o miejscu pochodzenia, bardziej znaczny dla diecezjan płockich, zdajemy sobie sprawę, że otrzymany wynik dla diecezjan płockich jest bardzo hipotetyczny. Zachodzi bowiem pytanie: czy wykazaną różnicę zniwelować może rozstrzygnięcie pochodzenia diecezjan płockich osiągnięte poprzez analizę nazwisk, czy też różnica ta jeszcze bardziej wzrośnie? Wówczas świadczyć ona będzie wyraźnie o sytuacji wynikającej z odmienności terenu, jakim była diecezja płocka w stosunku do Wielkopolski (wielkopolska część diecezji poznańskiej i diecezja gnieźnieńska). Na tym etapie pracy ograniczymy się jedynie do zasygnalizowania problemu, który musi być rozwiązywany poprzez głębszą analizę, przede wszystkim w oparciu o źródła płockie, jakkolwiek powrócimy do niego jeszcze przy analizowaniu nazwisk¹³.

Rekrutacja diecezjan płockich z poszczególnych miast w oparciu o poznańskie księgi święceń to następne zagadnienie, któremu poświęcić należy nieco miejsca.

Najwięcej diecezjan płockich, którzy na przełomie XVI i XVII w. otrzymali święcenia z rąk biskupów poznańskich, wywodziło się z Lipna (13 osób). Miasteczko to było siedzibą dekanatu, należało do własności królewskich. Natomiast z siedziby archidiaconatu, jaką był wówczas pobliski Dobrzyń, po święcenia do Poznania udały się jedynie dwie osoby. Z kolei z Płocka, stolicy diecezji, wyświęconych wówczas zostało przez biskupów poznańskich 12 osób, w tym 9 zakonników (5 bernardynów, 3 dominikanów i 1 jezuita). Dodajmy,

¹² Atlas historyczny Polski, dz. cyt. s. 209. W źródle występuje termin „Radzaniowiensis” (ASO 2 k. 42v).

¹³ Problem ten m. in. porusza W. Müller, Diecezja płocka od drugiej połowy XVI wieku do rozbiorów, Studia Płockie, t. III: Kościół płocki XI—XX wieku, Płock 1975 s. 153—226.

Tab. 8. Pochodzenie diecezjan płockich z poszczególnych miast według poznańskich ksiąg święceń z lat 1588—1619.

Lp.	miejsowość	własność	kler diecezjalny	kler zakonny	razem
1	Lipno	k	3	10 (bernardyni 5 benedyktyn 1 cysters 1 dominikanin 1 franciszkanin konwentalny 1 karmelita 1)	13
2	Płock	k	3	9 (bernardyni 5 dominikanie 3 jezuita 1)	12
3	Pułtusk	d	2	6 (bernardyni 4 augustianin- -eremita 1 dominikanin 1)	8
4	Mława	k	2	4 (bernardyni 3 dominikanin 1)	6
5	Przasnysz	k	—	5 (bernardyni 5)	5
6	Gostynin	k	1	3 (bernardyn 1 cysters 1 dominikanin 1)	4
7	Brok	d	—	3 (bernardyni 3)	3
8	Ciechanów	k	1	2 (augustianie- -eremici 2)	3
9	Dobrzyń	k	1	1 (franciszkanin konwent.)	2
10	Sierpc	s	2	—	2
11	Stanisławów	k	2	—	2
12	Zambrów	k	2	—	2
13	Andrzejewo	d	—	1 (dominikanin)	1
14	Biezuń	s	—	1 (bernardyn)	1
15	Górzno	s	1	—	1
16	Maków	k	—	1 (karmelita)	1
17	Nur	k	1	—	1
18	Okuniew	s	1	—	1
19	Płońsk	k	—	1 (augustianin- -eremita)	1
20	Raciąż	d	1	—	1
21	Stoczek	d	—	1 (bernardyn)	1
22	Wąsosz	k	—	1 (dominikanin)	1
23	Wyszków	d	1	—	1

Lp.	miejsowość	własność	kler diecezjalny	kler zakonny	razem
24	Zakroczym	k	1	—	1
	razem	k — królewska 14 d — duchowna 6 s — szlachecka 4	25	49 (bernardyni 28 dominikanie 8 augustianie- -eremici 4 franciszkanie konwentualni 3 cystersi 2 karmelici 2 benedyktyn 1 jezuity 1)	74

że w Płocku wówczas istniał klasztor dominikański. Nie było tu natomiast klasztoru bernardyńskiego, podobnie jak i nie było go w Lipnie, skąd również zanotowanych zostało pięciu bernardynów, ani też w Mławie, siedzibie dekanatu — trzech bernardynów. Być może, że wpływ na powołania do tego zakonu, zwłaszcza u osób wywodzących się z Lipna, wywierał położony w niedalekim sąsiedztwie klasztor w Skępem, gdzie do dziś czczona jest figura Matki Bożej¹⁴. Z kolei w Przasnyszu, także siedzibie dekanatu, skąd — jak podają poznańskie księgi święceń — pochodzili sami bernardyni w liczbie również pięciu, mieścił się klasztor tegoż zakonu¹⁵. Z dwunastu na 24 wymienione w tabeli miasta oraz z 35 innych miejscowości (w tym 34 wsi i jednej nie rozstrzygniętej) pochodziły jedynie pojedyncze osoby, które zamieszcza omawiane źródło. Jeśli chodzi o rekrutację ze wsi, to jedynie z jednej, mianowicie z Drozdowa pochodziły dwie osoby¹⁶.

Kolejny problem, który należałoby przeanalizować, dotyczy typu własności poszczególnych miejscowości, z których rekrutowała się omawiana grupa kleru. Jeśli chodzi o własność miast, problem ten został uwzględniony w poprzedniej tabeli 7. Przypomnijmy, że najliczniej w tej grupie miejscowości reprezentowana jest własność królewska. W następnej tabeli zostaną także uwzględnione od tej strony i wsie, z których wywodzili się diecezjanie płocki zapisani w poznańskich księgach.

Na 59 miejscowości zlokalizowanych w diecezji płockiej, z których wywodził się kler otrzymujący święcenia z rąk biskupów poznańskich na przełomie XVI i XVII w., najliczniej prezentowana była własność szlachecka (24 miejscowości, co stanowi prawie 41%). W grupie tej zdecydowanie przeważały wsie. Zupełnie odwrotną sytuację zauważamy w przypadku miast, gdzie

¹⁴ Podręczna encyklopedia kościelna, red. Z. Chełmicki, t. 25—26, Warszawa 1912 s. 291.

¹⁵ Słownik Geograficzny Królestwa Polskiego i innych krajów słowiańskich, t. 9, Warszawa 1888 s. 122.

¹⁶ Wsie, z których wywodził się kler (w nawiasie własność: k — królewska, d — duchowna, s — szlachecka): diecezjalny: Białaszewo (s), Borzymin (s), Brzoza (k), Chotomów (d), Drozdowo (s, 2 osoby), Gąsewo (d), Głowina (par. Sobowo, s), Jabłonowo (s), Lutobrok (par. Pniewo, d), Lutocin (s), Nowa Wieś (s, k), Piskorzyn (par. Załę lub Skołatowo, s, d), Jasienica (d), Raciąż (d), Pniewnik (s), Raczyń (par. Poniatowo, d), Rawy (par. Gąsewo, s), Sadłowo (s), Skaszycze (par. Winnica, d), Szyszki (d), Szczawno (s), Sniedzianowo (par. Borkowo, s), Turowo (s), Żarnowo (s) i ewentualnie Radzanowo (s); kler zakonny: Jarkowo (k), Licberg (?), Narzym (s), Niegocin (s), Obrembiec Mały (s), Pękowo (d), Płociczno (s), Sionna (Sionka, Siana, s), Wilewo (s), Worowo (d).

Tab. 8. Typ własności miejscowości zlokalizowanych w diecezji płockiej, z których rekrutowali się duchowni zapisani w poznańskich księgach święceń (m — miasto, w — wieś).

	własność										
	królewska		duchowna		szlachecka			? *	razem		
	m	w	m	w	m	w	? **	w	m	w	? **
liczby	14	2	6	10	4	19	1	3	24	34	1
	16		16		24			3	59		
%	27,1		27,1		40,7			5,1	100,0		

* Licberg występuje w źródle jako wieś, nie udało się go bliżej zlokalizować; ponadto w diecezji płockiej są dwie wsie o nazwie Piskorzyn, jedna własności szlacheckiej, druga kościelnej; podobnie ma się rzecz z Nową Wsią (o własności szlacheckiej i królewskiej).

** Zarówno miasto Radzanów jak i wieś Radzanowo stanowiły własność szlachecką.

z kolei na pierwszym miejscu figuruje własność królewska, następnie kościelna, na trzecim miejscu dopiero szlachecka. Dodajmy, że w końcu XVI w. miasta królewskie na Mazowszu, na którego to terenie zlokalizowana była większa część diecezji płockiej, stanowiły 46% ogółu miast położonych w tej dzielnicy Polski¹⁷.

W tabeli 8 uwzględnione zostały jedynie liczby miejscowości. Natomiast jeśli chodzi o liczby osób rekrutujące się z tych miejscowości, stosunek w poszczególnych grupach własności układał się w nieco innych odsetkach.

Tab. 9. Liczby duchownych rekrutujących się z miejscowości o typie własności królewskiej, kościelnej i szlacheckiej (m — miasto, w — wieś).

Kler	liczba kleru pochodzącego z miejscowości										
	królewskich		duchownych		szlacheckich			? *	razem		
	w	m	m	w	m	w	? *	w	m	w	? *
diecezjalny	17	1	4	8	4	14	1	2	25	25	1
zakonny	37	1	11	2	1	6	—	1	49	10	—
	54		2		15		10	5	20		1
liczby	54		2		15		10	5	20		1
razem	56		25		26			3	110		
%	50,9		22,7		23,6			2,7	100		

* Zob. wyjaśnienia do tab. 8.

Najliczniej diecezjanie płocky otrzymujący święcenia z rąk biskupów poznańskich wywodzili się z miejscowości o własności królewskiej (51%). Prym wiodły miasta, z których rekrutowały się aż 54 osoby (25 kleru diecezjalnego i 49 zakonników). W stosunku do ogólnej liczby badanych osób (110) stanowi to 49%, natomiast w stosunku do liczby rekrutujących się z miast (74), odsetek wzrasta do 73%. Z kolei wsie, z których wywodziła się omawiana grupa ludzi, stanowiły w większości własność szlachecką. Z 19 wsi szlacheckich bowiem wywodziło się 20 osób (zwłaszcza kler diecezjalny), co w stosunku do ogólnej liczby kleru wywodzącego się ze wsi (35 osób) stanowi 57%. Jeśli chodzi o podział na kler diecezjalny i zakonny, jakkolwiek w obu

¹⁷ Atlas historyczny Polski, dz. cyt. s. 91.

przypadkach dominuje pochodzenie z miast o własności królewskiej, trzon stanowią zakonnicy. Dopiero na drugim miejscu co do ilości rekrutują się zakonnicy z miejscowości duchownych, zwłaszcza z miast.

Drobne liczby, jakimi operujemy w tabeli, rzecz jasna, nie mogą dać nam pełnego obrazu badanego stanu rzeczy. Nie możemy i w tym przypadku poczynić żadnych uogólnień.

Inne kolejne i ważne zagadnienie, które wiąże się z rekrutacją kleru, dotyczy pochodzenia społecznego badanej grupy osób. Źródło, na którym opieramy nasze rozważania, nie przekazuje wprost prawie żadnych na ten temat informacji. Czynią to najprawdopodobniej, między innymi, i z tego względu, że zapisane w księgach osoby otrzymujące święcenia należą już przez to samo do odrębnego stanu, jakim jest stan duchowny, niezależnie kim byli ich rodzice¹⁸. Nie oznacza to wcale, że wewnątrz stanu duchownego nie było rozwarstwienia, na które nie miały wpływ wywierało pochodzenie stanowe¹⁹. W oparciu o księgi święceń nad stanem pochodzenia badanej grupki ludzi zastanawiać się możemy jedynie drogą pośrednią, co w pewnej mierze przesądza już o wyniku, który może tylko być mniej lub bardziej prawdopodobny.

Najpierw może słów kilka o osobach rekrutujących się z miast zlokalizowanych w diecezji płockiej. Względem tych osób musimy postawić pytanie: czy byli oni synami mieszczan, czy zamieszkałej tam szlachty, nieraz będącej właścicielami tych miast. Można by przypuszczać, że w przypadkach, gdy mamy do czynienia z osobami pojedynczo wywodzącymi się z miast, podobnie jak może mieć to miejsce w stosunku do wsi zwłaszcza o typie własności szlacheckiej, byli to synowie szlachecy. Natomiast nie można raczej sądzić, że z miast o własności kościelnej czy królewskiej, z których w krótkim stosunkowo czasie wyszła większa liczba osób duchownych, wszyscy czy nawet większość była synami szlachty. I tak z małego miasteczka, jakim było Lipno, w przeciągu zbyt krótkiego okresu wyszło 13 duchownych, święconych w diecezji poznańskiej. Do tej liczby na pewno należy dorzucić kilka lub nawet może kilkanaście osób, które otrzymać mogły święcenia przedkapłańskie i kapłańskie z rąk biskupów płockich. Dodajmy nadto, że Lipno stanowiło własność królewską. Możemy mieć zatem do czynienia wyłącznie nawet z samymi synami mieszczan. Podobnie zapewne rzecz się miała z osobami duchownymi wywodzącymi się z Mławy, Przasnysza czy Płocka, stolicy diecezji, miast wówczas stosunkowo bogatych z powodu rozwijającego się w nich rzemiosła²⁰. W omawianym okresie, jak wykazują niektórzy autorzy prac na temat pochodzenia kleru, zdecydowana większość osób pochodziła z miast. Widać to zresztą wyraźnie i na przykładzie diecezji poznańskiej, co już było nieco wcześniej sygnalizowane²¹. Nieco inny pogląd wyraża Wiśniowski na

¹⁸ Zob. S. K. Olczak, Zarządcy parafii diecezji poznańskiej w pierwszej połowie XVII w. Roczniki Humanistyczne (w druku). Autor analizując tytuły grzecznościowe dochodzi do wniosku, że nie świadczą one w żadnym przypadku o pochodzeniu danej osoby, ponieważ duchowni niezależnie od pochodzenia stanowego tworzyli swój odrębny stan.

¹⁹ Zob. J. Kracik, *Vix venerabilis*, Kraków 1983.

²⁰ Miasta polskie w tysiącleciu, Wrocław 1967, t. 1 s. 330, t. 2 s. 485, 504.

²¹ S. Litak, *Duchowieństwo małopolskie w XVI–XVIII w.* (maszynopis); H. Gapski, *Rekrutacja zakonna w Polsce w końcu XVI i pierwszej połowie XVII w.* na przykładzie krakowskiego ośrodka zakonnego — klasztoru męskie, Lublin 1981 (maszynopis pracy doktorskiej); S. K. Olczak, *Zarządcy*, dz. cyt.; tenże, *Bernardyni i franciszkanie konwentualni w świetle poznańskich ksiąg święceń z lat 1588–1619* (maszynopis w druku); tenże, *kartoteka duchowieństwa diecezji poznańskiej na przełomie XVI i XVII w.*

temat pochodzenia kleru w diecezji płockiej w początkach XVI stulecia²². Przypomnijmy na tym miejscu raz jeszcze fakt, że odsetek badanych diecezjan płockich pochodzących z miast w oparciu o poznańskie księgi święceń, był o 8,5% niższy, aniżeli wynosił on w stosunku globalnej liczby święconych, ujętych w tychże księgach (67,3% do 75,8%). Ponadto w 39% przypadków skryba nie przekazał informacji o miejscu pochodzenia diecezjan płockich, podając w zamian samo nazwisko. Rodzi się zatem pytanie: co to oznacza? Czy przekazane przez skrybę samo nazwisko nie miało zarazem dostatecznie informować także i o miejscu pochodzenia? Noszący to nazwisko, w naszym przypadku ojciec osoby otrzymującej święcenia, czy nie był właścicielem danej miejscowości, której nazwa nie została zapisana w księgach? Przejdźmy do analizy zapisów, w których podane jest nazwisko i równocześnie miejsce pochodzenia. Charakterystyczna rzecz uderza nas przy zapisie święcenia augustianina-eremity Adama, syna Jana Narzymskiego. Skryba dodaje, że „de villa Narzym diocesis Plocensis”. Mamy chyba zatem do czynienia z synem właściciela wymienionej wsi. Podobna sytuacja zachodzi w przypadku dwóch dominikanów: przy Sebastianie, synie Feliksa Wilewskiego, i Mateuszu, synie Stanisława Szconki. Pierwszy z nich, jak notuje to samo źródło, pochodził z Wilewa, drugi ze wsi Sionka. Czwarty zakonnik, podobnie wpisany do ksiąg, to franciszkanin konwentualny Bonawentura, syn Marcina Worowskiego ze wsi Worowo. Tego rodzaju zapis spotykamy również przy duchownym diecezjalnym, którym był Stanisław, syn Andrzeja Śniedzanowskiego ze Śniedzanowa²³.

Zauważmy, że zgodność nazwiska z brzmieniem miejsca pochodzenia wymienionych osób zachodząca we wszystkich pięciu przytoczonych przypadkach, odnosi się jedynie do wsi. Nie ma natomiast podobnej zgodności w stosunku do nazwisk osób wywodzących się z miast (24 przypadki dla kleru zakonnego i 11 dla diecezjalnego), kiedy skryba zapisał i nazwisko, i miejsce pochodzenia osób wyświęconych)²⁴. Można zatem ośmielić się twierdzić, biorąc ponadto pod uwagę, że chodzi tu o koniec wieku XVI i początek XVII, kiedy to zaczęły tworzyć się na większą skalę nazwiska, zwłaszcza szlacheckie, od nazwy ich włości, że w omówionych pięciu przypadkach mamy do czynienia z osobami wywodzącymi się ze stanu szlacheckiego. Nie można także wykluczyć i innych przypadków odnoszących się do osób pochodzących zwłaszcza ze wsi, co do których owa zgodność nie zachodzi. Wystarczyło bowiem, że szlachcic miał kilka wsi lub że nie zamieszkiwał w swej dziedzicznej miejscowości.

W dalszym toku naszych rozważań nad pochodzeniem stanowym diecezjan płockich, otrzymujących święcenia z rąk biskupów poznańskich w końcu XVI i początkach XVII w., spójrzmy bliżej na same nazwiska osób, obok których skrybowie nie przekazali miejsca pochodzenia. Takich przypadków mamy w sumie 73 (48 dla kleru diecezjalnego i 25 dla zakonnego). Rzecz charakterystyczna, że w większości nazwiska tak kleru diecezjalnego jak i zakonnego kończą się na -ski. Nie bez racji także można na tym miejscu postawić hipotezę

²² E. Wiśniowski, Duchowieństwo płockie w świetle księgi święceń 1514—1530 (masyzynopsis).

²³ Narzymski: ASO 1 k. 244v; ASO 2 k. 18, 21v, 25; Wilewski: ASO 1 k. 9v, 66, 149, 232; Szconka: ASO 2 k. 18, 40; Worowski: ASO 2 k. 95, 101v; Śniedzanowski: ASO 1 k. 135v, 205v.

²⁴ ASO 1 k. 21: Wiski z Przasnysza; ASO 2 k. 40: Pajewski także z Przasnysza, k. 77: Lawic z Płocka itp.

teżę, że osoby noszące te nazwiska, podobnie jak i w omówionych wyżej pięciu przypadkach, gdzie zachodziła zgodność brzmienia nazwisk z miejscowościami, wywodziły się ze stanu szlacheckiego. Przymuszczalnie zatem na 186 osób pochodzących z diecezji płockiej, ok. 70 mogło być synami szlachty, co stanowi 39%. W związku z powyższym rodzi się zaraz i następne pytanie, mianowicie, czy osoby wymienione przez skrybę z nazwiska bez podania miejsca pochodzenia wywodziły się ze wsi, czy z miast? Bardziej prawdopodobne wydaje się być ich wiejskie pochodzenie, ponieważ własność szlachecka na omawianym terenie (zob. tab. 9) obejmowała przede wszystkim wsi²⁵. W takim przypadku otrzymany przez nas wynik o pochodzeniu kleru diecezji płockiej z miast i wsi (tab. 7) radykalnie musiałby ulec zmianie na korzyść pochodzenia wiejskiego (z 32% na ok. 56%). A zatem mielibyśmy dla terenu diecezji płockiej odmienną sytuację aniżeli notowana jest w tym czasie w Wielkopolsce czy Małopolsce²⁶.

Ostatnie zagadnienie, któremu chcemy jeszcze poświęcić nieco miejsca, dotyczy już tylko samego kleru diecezjalnego. Chodzi nam o ukazanie w świetle poznańskich ksiąg święceń charakteru i miejsca ich przyszłej pracy. Informacje na ten temat mieszczą się z reguły przy zapisach święceń subdiakonatu, jakkolwiek są również powtarzane przy zapisach dwu następnych święceń. Ze względu na formę zapisu można je ująć w dwie zasadnicze grupy. Do pierwszej można zaliczyć te zapisy, które wprost mówią o konkretnej placówce przeznaczonej dla osoby otrzymującej święcenia. Są one typu: „ad vicariatum”, „ad plebanatum”, „ad mansionarium”, względnie „ad altare”²⁷. Do drugiej grupy można zaliczyć te informacje, które wprost nie mówią o przeznaczonej placówce, ale wymieniają osobę lub nawet parafię, która zapewnia prowizję osobie otrzymującej święcenia, jak na przykład w zapisach: „ad provisionem R. Domini Stanislai Starczewski, suffraganei et abbatis Plocensis”, czy „ad provisionem plebani in Święciechowo”²⁸. W przypadkach diecezjan płockich tymi, którzy zapewniali prowizję, byli z reguły duchowni: biskupi, plebani, wikariusze, mansonarze czy też kanonicy. Problem, jaki się na tym miejscu nasuwa, to ten, jak rozumieć zapisy dokonane przez skrybę typu „ad vicariatum”, „ad mansionarium” w przeciwieństwie do „ad provisionem plebani” czy „ad provisionem vicariatus”? Wydaje się, że w wymienionych przypadkach, jakkolwiek w różnej formie, wyrażona jest ta sama treść. Świadczyć mogą o tym zapisy święceń, gdzie przy jednym podana została informacja o konkretnym rodzaju i placówce przyszłej pracy osób wyświęconych, przy następnych wymienieni zostali ludzie lub instytucje zapewniające tę prowizję²⁹. Najliczniej omawiana grupa osób otrzymujących święcenia zapewniony miała wikariat, bo aż w 42 przypadkach. Oprócz jednej osoby, która już w trakcie święceń piastowała godność plebana, dwie inne przeznaczone były na to stanowisko³⁰. Ponadto dla trzech osób przeznaczone były mansonarie oraz dla czterech altarie. Jedna zapewniona miała kanonię. Bardzo ciekawy jest

²⁵ Atlas historyczny Polski, dz. cyt. s. 88. Zob. także Guldon, dz. cyt.

²⁶ Zob. przypis 21 i 22.

²⁷ Przykład takiego zapisu: ASO 2 k. 113: Andreas Georgi Jablonowski, dioecesis Plocensis, ex admisione sui lociordinari ad vicariatum in Unieczko.

²⁸ ASO 2 k. 94, 105v.

²⁹ Przykłady: ASO 1 k. 114 i 253, 153, 135v i 205v; ASO 2 k. 41v i 44, 44v. Zob. także aneks I: Stanislaus (filius) Alberti Pomorski, Stanislaus Andrea Sniedzanowski oraz Joannes Stanislai Blochowy.

³⁰ ASO 2 k. 1: Petrus Myslkowski, plebanus in Grębkowo; ASO 1 k. 60, 138v 201, 210.

jeden z zapisów, w którym czytamy, że osoba wyświęcona jest „ratione familiaritatem”⁸¹. W tym przypadku mamy zapewne do czynienia z synem szlachcica, któremu ojciec przeznaczają prebendę przy kościele znajdującym się w rodzinnych dobrach. Bywały także przypadki, że następowała zmiana osób zapewniających prowizję lub zmiana placówki, o czym świadczą zapisy kolejnych święceń⁸².

Ważną sprawą, jak się wydaje, na którą należy zwrócić uwagę, jest to, że diecezjanie płocky zapisani w poznańskich księgach święceń z przełomu XVI i XVII w. mieli zapewnioną prowizję tak na terenie diecezji płockiej (38 przypadków) jak i poza jej granicami (37), najczęściej w diecezji poznańskiej (22 osoby; brak informacji dla 25 osób). I tak spośród 42 osób, które przeznaczone były na wikariat, 27 otrzymało go w parafiach diecezji płockiej, 8 w diecezji poznańskiej, po jednej w diecezjach: chełmińskiej, gnieźnieńskiej, łuckiej, wileńskiej i włocławskiej (dla 2 osób brak informacji)⁸³. W związku z powyższym należy postawić następny problem, mianowicie: dlaczego diecezjanie płocky udawali się po święcenia do biskupów diecezji poznańskiej, skoro w większości przypadków wracali do pracy na teren diecezji, z których się wywodzili? Zanim otrzymamy odpowiedź na tak postawione pytanie, musimy najpierw przebadac analogiczne źródło wytworzone w diecezji płockiej.

Reasumując nasze rozważania na temat diecezjan płockich zapisanych w poznańskich księgach święceń z przełomu XVI i XVII w. należy stwierdzić, że jakkolwiek wiele problemów zostało w niniejszym artykule przeanalizowanych, nie wszystkie zostały do końca rozwiązane. Nie pozwoliła na to przede wszystkim podstawa źródłowa, która w pierwszym rzędzie odnosi się do terenu diecezji poznańskiej, w znacznej mierze do wielkopolskiej jej części. Zatem i wyniki, do jakich doszliśmy, nie mogą rościć sobie pretensji do reprezentowania sytuacji, jaka istniała wówczas w diecezji płockiej. Wnioski osiągnięte poprzez analizę zapisów poznańskiego źródła, zwłaszcza odnoszące się do pochodzenia terytorialnego i pośredniego społecznego kleru tak diecezjalnego jak i zakonnego, potwierdzają jednak tezę o odmiennym charakterze diecezji płockiej jako terenu rekrutacji (większy odsetek ze wsi) w odróżnieniu od innych ziem, zwłaszcza Wielkopolski. Pełne rozwiązanie postawionych zagadnień przyniosą zapewne dalsze badania oparte — jak już było wspomniane — o podobny rodzaj źródła, prosty a tak bogaty w treść, wytworzony przede wszystkim w związku z udzielaniem święceń przez biskupów płockich.

⁸¹ ASO 2 k. 42v: Antonius Stanislaus Radzanoviensis, dioecesis Plocensis, ratione familiaritatem.

⁸² ASO 1 k. 54, 126 i 196v, 125 i 201 (zob. także aneks I: Stanislaus Alberti Dziegielewski oraz Laurentius Nicolai Smarzewski).

⁸³ A oto przykłady prowizji zapewnianych diecezjanom płockim przez osoby spoza diecezji płockiej, które mogą nasuwać przypuszczenie o powiązaniach rodzinnych: Stanisławowi Sniedzanowskiemu prowizję w Brześciu Kuj. zapewnia Jan Sikorski, kanonik włocławski (ASO 1 k. 135v, 205v), Mateusz Bierzanowski ma z kolei zapewnioną bliżej nieokreśloną prowizję przez biskupa przemyskiego (ASO 2 k. 106). Nie zostały bliżej zlokalizowane dwie parafie: Bolkowo i Kursko, w których mieli otrzymać pracę dwaj diecezjanie płocky (ASO 2 k. 109v, 111v).

Aneks I: Kler diecezjalny pochodzący z diecezji płockiej w poznanińskich księgach święceń z lat 1588—1619. (Skróty: M — niższe, S — subdiakoniat, D — diakonat, P — prezbiterat, C — diecezja chełmińska, G — gnieźnieńska, Ł — łucka, Pł — płocka, Pn — poznanińska, W — włocławska, vic. vicariatus, pleb. — plebanus, mans. — mansjonarius, e. par — ecclesia parochialis, prov. — provasio, o — oppidum, v — villa).

Lp.	imię	imię ojca	nazwisko	pochodzenie		prowinja	święcenia			
				miasto wieś	miejscowość		M	S	D	P
1	Adamus	Paulus	Lubowski	o	Lipno	ad pleb. in Radzim (Pn)	1591	1593	1593	1593
2	Adamus	Stanislaus		o	Mława	ad vic. in Kolo (G)	1618		1618	
3	Adamus	Stanislaus				ad prov. vic. in Grzebsk (Pł)	1615		1615	
4	Albertus	Adamus	Sterny			ad vic. in Lubiel (Pł)	1615		1615	
5	Albertus	Joannes	Smoliński			ad prov. pleb. in Tarczyn (Pn)	1605		1609	
6	Albertus	Michael	Piskowski	o	Raciąż	ad vic. in Dzierżemini (Pł)	1618		1618	1615
7	Albertus	Paulus								
8	Andreas	Erasmus	Gnoński			ad vic. in Unieck (Pł)	1609		1609	1618
9	Andreas	Georgius	Jablonowski			ad mans. in Radlin (Pn)	1600		1609	1609
10	Andreas	Jacobus	Tępy	o	Gostynin	ratione familiaritatem	1605		1605	
11	Andreas	Paulus	Pomnichowski	o	Zakroczym					
12	Antonius	Stanislaus	Radzanowicz	?	Radzanów/ /owo					
13	Bartholomeus	Felix		o	Wyszków	ad viv. in Łaskarzew (Pn)	1610		1610	1610
14	Bartholomeus	Felix		o	Dobrzyń	ad vic. in Łaskarzew (Pn)	1610		1609	1610
15	Bartholomeus	Nicolaus	Peski			ad prov. pleb. in Świętichowa (Pn)	1610		1609	1610
16	Bartholomeus	Urbanus		o	Sierpc	ad prov. Joannis Młodzieży S. T. Dr canonicus Posnan.	1590		1590	
17	Christophorus	Jacobus	Najsiwski	v	Pniewnik	ad altare in Popowo (Pł)	1610		1610	1610
18	Erasmus	Nicolaus	Mniszewski			ad vic. s. Alberti Posnan.	1609		1609	1609
19	Felix	Matthias		o	Górzno	ad prov. parochi Pogorze-	1615		1615	1615
20	Georgius	Lucas		v	Brzoza	ad vic. in Niechłonin (Pł)	1618		1618	1618
21	Gregorius	Matthias	Bagiński	o	Mława	ad vic. in Rzekuń (Pł)	1618		1618	1618
22	Jacobus	Nicolaus				lica (Pn)	1618		1618	1618
23	Jacobus	Paulus	Glinnicki			ad altare in e. par. Różan (Pł)	1615		1615	1615
24	Jacobus	Petrus	Grochowski	v	Głowina	ad prov. vic. in Krolewo (Pł)	1600		1600	1600
25	Jacobus	Petrus	Modek			ad vic. in Nowe Miasto (Pł)	1600		1600	1600
26	Jacobus	Venceslaus	Poznańczyk			ad vic. in Tłuchowo (Pł)	1619		1619	1619

Lp.	imię	imię ojca	nazwisko	pochodzenie		prowinja	święceni				
				miasto wieś	miejscowość		M	S	D	P	
27	Joannes	Albertus	Brzostowski			ad prov. Petri Łabecki plebani in Kłoczew (Kraków)	1618	1605 1614	1614	1614	1614
28	Joannes	Albertus	Kłosiński		Piskocin	ad vic. in Pniewo (Pł)	1590	1618	1599	1603	1603
29	Joannes	Andreas	Dębowski	v	Płock	ad prov. vic. Varsav. (Pn)	1590	1614	1601	1603	1619
30	Joannes	Bartholomeus		v	Lutobrok	ad prov. Kukrowy officari Radom (Kraków)		1618	1599	1603	1619
31	Joannes	Bartholomeus		v	Zambrów	ad prov. psalteriae colleg. Varsaviensis (Pn)		1618	1611	1603	1619
32	Joannes	Bernardus		v		ad vic. in Dłutowo (Pł)		1618	1611	1603	1619
33	Joannes	Briccius		v		ad vic. Stanisłai Starzewski, suffragani et abbatis Posnaniensis		1618	1611	1603	1619
34	Joannes	Florianus		v	Jabłonowo			1618	1611	1603	1619
35	Joannes	Joannes	Chojnowski					1618	1611	1603	1619
36	Joannes	Josephus	Roguski					1618	1611	1603	1619
37	Joannes	Laurentius	Pluskowicz					1618	1611	1603	1619
38	Joannes	Laurentius	Gaworowski					1618	1611	1603	1619
39	Joannes	Martinus	Wygnański		Sierpc	ex seminario Calisiensis	1599	1597	1597	1597	1597
40	Joannes	Matthias			Ciechanów	ad prov. hospitalis in Kuflew (Pn)		1597	1597	1597	1597
41	Joannes	Matthias	Zegadka		Pułtusk			1597	1597	1597	1597
42	Joannes	Matthias		v	Rawy	ad prov. vic. in Orzewo (Pł)		1615	1614	1614	1614
43	Joannes	Matthias		v	Stanisławów	ad vic. in Radzymin (Pł)		1615	1614	1614	1614
44	Joannes	Nicolaus	Żuk		Szczawno			1615	1614	1614	1614
45	Joannes	Sebastianus	Sarath					1615	1614	1614	1614
46	Joannes	Stanislaus	Blochowy		Nur	ad prov. lociordinari		1615	1614	1614	1614
47	Joannes	Stanislaus				ad vic. in Międzyrzecz (Pn); ad prov. Joannis Mysiecki, plebani in Międzyrzecz		1615	1614	1614	1614
48	Joannes	Stanislaus	Obidziński		Lipno	ad vic. cathedralis Posnan. ad altare in e. par. Nativitatis BMV Varsaviensis (Pn)	1608 1615	1608 1618	1609	1609	1609
49	Josephus	Martinus		v	Chotomów	ad vic. in Stoczek (Pł)	1618	1619	1619	1619	1619
50	Josephus	Martinus	Roszecki			ad e. par. in Janowiec (Pł)		1619	1619	1619	1619
51	Laurentius	Andreas	Beklewski			ad mans. in Sierpc (Pł); ad pleb. in Kleszczewo (Pn)		1619	1619	1619	1619
52	Laurentius	Nicolaus	Smarzewski					1619	1619	1619	1619
53	Laurentius	Radoslaus	Napiórkowski					1619	1619	1619	1619

Lp.	imię	imię ojca	nazwisko	pochodzenie		prowidzja	święcenia		
				miasto wies	miejscowość		M	S	D
54	Laurentius	Thomas	Grossius	v	Białaszewo	ad vic. in Baboszewo (Pł)			1618
55	Lucas	Nicolaus				ad prov. vic. seu mans, ad e. par. SS. Trinitatis Gnesnensis	1604		1605
56	Marcus	Laurentius	Falbocki						1615
57	Martinus	Albertus	Rudzewski						1615
58	Martinus	Andreas	Rydzwiński			ad prov. lociordinari (Pł)			1615
59	Martinus	Jacobus	Szczepkowski			ad vic. in Grzebsk (Pł)			1618
60	Martinus	Matthias	Milewski			ad prov. vic. in Zambski (Pł)	1615		1617
61	Martinus	Paulus		v	Raczyny	ad vic. in Bożanów (Pł)			1615
62	Martinus	Stanislaus	Chyliński			ad vic. in Postoliska (Pł)	1618		1615
63	Martinus	Stanislaus	Olszynczyk	v	Drozdowo				1615
64	Matthaeus	Jacobus	Greglovic	v	Nowa Wieś				1614
65	Matthaeus	Joannes	Bierzanowski			ad prov. episcopi Premisl.			1615
66	Matthias	Christophorus	Mikucki			ad vic. in Jedwabna (Pł)			1615
67	Matthias	Martinus	Grabowski			ad vic. in Dzierzemin (Pł)			1615
68	Matthias	Martinus	Woisz						1597
69	Matthias	Nicolaus	Swierzewski		Zambrów	ad vic. in Bielsk (Pł)			1600
70	Matthias	Paulus	Pawlik	v	Raczyn	ad prov. vic. Grodziec (Pł)	1600		1615
71	Matthias	Stanislaus	Olszynczyk	v	Drozdowo	ad vic. Goniadz (Wilno)	1614		1600
72	Michael	Joannes	Kempisty;			ad vic. Cygów (pl)			1619
73	Michael	Laurentius	Piszkowic			ad vic. Fordonensem (W)			1618
74	Michael	Stephanus	Marcellinus			ad vic. Kursko (?)	1618		1600
75	Nicolaus	Albertus	Chromitius			ad vic. in Gąsewo (Pł)	1618		1609
76	Paulus	Andreas	Gąsowita	v	Gąsewo	ad vic. in cathedra Luceo-			1615
77	Paulus	Nicolaus	Jasiński	v	Jasienica	riensi			1617
			Krański, se-			ad prov. canonicatus Lovi-			
			cretarius re-			ciensis (Gn)			
			gis						
78	Paulus	Petrus	Galecki				1614		1611
79	Petrus	Matthaus	Ziniński			ad vic. Babice (Pł)	1615		1615
80	Sebastianus	Albertus	Zwięcki		Okuniew	ad prov. vic. Piątnica (Pł)	1611		1618
81	Simon	Albertus	Żarnowski	v	Żarnowo	ad vic. in Bor-kowo (Pł)			1598
82	Simon	Valentinus			Lipno	plebanus in Grębków (Pn)	1598		1598
83	Petrus	Myślkowski				ad prov. Joannis Raciborski,	1614		1615
84	Stanislaus	Albertus		v	Borzynin		1614		1615

Lp.	imię	imię ojca	nazwisko	pochodzenie		prowinia	święcenia			
				miasto	wieś		M	S	D	P
85	Stanislaus	Albertus	Dziegielewski			decanus Varsaviensis (Pn) ad prov. Alberti Emporini, praepositi s. Magdalенаe Posnaniensis; ad prov. abbatissae Torunensis	1589	1589	1589	1589
86	Stanislaus	Albertus	Janiszewski			ad altare in Bnin; ad prov. Bnin (Pn)	1601	1602	1599	1602
87	Stanislaus	Albertus	Pomorski			Felices Pomorski, pleb. in Bnin (Pn)	1601	1602	1602	1602
88	Stanislaus	Andreas	Sniedzanowski	v		ad prov. Joannis Sikorski, JUD, canonici Vladislavien- sis; ad mans. Brzestensem (W)	1610	1618	1592	1592
89	Stanislaus	Martinus	Sadlovius	v		ad vic. Malużyn (Pł)	1610	1618	1618	1618
90	Stanislaus	Matthias	Winerski	o		ad prov. Pauli Zieleski, pleb. in Biała (Pł)	1614	1605	1601	1614
91	Stanislaus	Paulus	Rokicki	v		ad vic. Borzęcin (Pł)	1614	1614	1614	1614
92	Stanislaus	Stanislai	Jarczewski	o		ad prov. mans. in sacello Minscensem (Pn)	1605	1605	1605	1605
93	Stanislaus	Thomas	Drycy	o		ad prov. Złotowo (C)	1613	1613	1613	1613
94	Stanislaus	Valentinus		o		ad prov. Matthiae Dumbrow- ski, archidiaconi Crusvi- ensis, prepositi Sluzevien- sis (W)	1600	1600	1600	1600
95	Stephanus	Meichior		o		ad prov. vic. in Dobrzyń (Pł)	1615	1615	1615	1615
96	Thomas	Jacobus	Michrowski			ad psalteriam colleg. s. Joan- nis Varsaviensis (Pn)	1610	1610	1610	1610
97	Thomas	Martini	Luboracki			ad vic. in Trażyn (Pł)	1619	1618	1618	1618
98	Thomas	Stanislaus	Ropelewski	v			1619	1619	1619	1619
99	Thomas	Stanislaus		v		Szyski	1618	1618	1618	1618
100	Valentinus	Michael	Skarżyce	v		Skarżyce	1618	1618	1618	1618
						razem udzielonych poszczególnych święceń	27	53	39	37

Wskazanie na listach świętych z gromadki w roku 1888-1889

Lp.	imię (zakonne)	imię ojca	nazwisko	pochodzenie		święcenie			
				miasto wieś	miejsowość	M	S	D	P
						klasztor			
18	Joannes	Joannes	Laszczki	o	Płock	Warszawa	1596	1610	1604
19	Joannes	Martinus		o	Płock	Poznań		1610	1604
20	Joannes	Matthias		o	Brok	Poznań		1611	1614
21	Joannes	Matthias		o	Pułtusk			1601	1614
22	Joannes	Stanislaus		o	Mława	Warszawa/Poznań	1605	1606	1608
23	Josephus	Albertus		o	Mława	Kazimierz		1602	1608
24	Lucas	Martinus		o	Płock	Kraków		1603	1603
25	Marcus	Joannes		o	Lipno	Poznań	1597	1610	1613
26	Martinus	Matthias		o	Pułtusk	Kraków		1603	1613
27	Matthaeus	Andreas	Krajewski	o	Lipno	Warszawa	1603	1610	1601
28	Michael	Antonius		o	Przasnysz	Poznań		1605	1601
29	Nicolaus	Nicolaus	Pajewski	o	Gostynin	Warszawa	1602	1603	1603
30	Paulus	Paulus		o	Gostynin	Poznań	1597	1603	1603
31	Petrus	Lucianus	Smogorzewski	o	Przasnysz	Warszawa	1610	1607	1602
32	Raphael	Sebastianus		o	Lipno	Warszawa		1607	1602
33	Sebastianus	Antonius		v	Niegocin	Warszawa	1610	1607	1602
34	Sebastianus	Josephus		o	Pułtusk	Kalisz	1603	1603	1602
35	Valerianus	Christophorus		o	Pułtusk			1603	1602
cystersi									
1	Lucas	Petrus	Czątkowski			Błedzew	1593	1594	1595
2	Nicolaus	Jacobus	Prząnkowski			Koronowo	1618	1610	1610
3	Paulus	Bartholomeus	Gozłowski			Paradyż	1599	1608	1610
4	Stanislaus	Albertus	Złinski			Wągrowiec	1608	1613	1613
5	Thomas	Alexius				Przemęt		1608	1613
6	Valentinus	Gallus				Koronowo	1593	1602	1602
dominikanie									
1	Albertus	Gallus		v	Płociczno	Sieradz	1608	1610	1608
2	Albertus	Paulus		o	Płock	Sieradz		1610	1608
3	Alexius	Albertus		o	Andrzejewo	Płock		1599	1608
4	Ambrosius	Andreas		o	Wąsosz	Poznań	1608	1603	1603
5	Antonius	Nicolaus	Siaski			Poznań		1603	1603
6	Baltassar	Stanislaus	Zaorski			Płock		1603	1603
7	Benedictus	Joannes	Lawic			Poznań		1616	1603
8	Gaspar	Jacobus	Klonowski			Warszawa	1608	1614	1616

Lp.	imię (zakonne)	imię ojca	nazwisko	pochodzenie		klasztor	święcenie						
				miasto wieś	miejscowość		M	S	D	P			
9	Hieronimus	Joannes		o	Płock	Warszawa	1611		1603				
10	Hilarius	Clemens		o	Mława	Poznań	1599	1613	1620				
11	Joannes	Christophorus	Lowel	o	Pułtusk	Poznań	1607	1608					
12	Matthaeus	Stanislaus	Szczonka	v	(Sionka)	Warka	1600	1603	1605				
13	Paulus	Laurentius	Grazawski		Sionna	Poznań		1604	1613				
14	Sebastianus	Felix	Wilewski	v	Wilewo	Poznań	1591	1592	1595	1597	1610		
15	Sebastianus	Gregorius		o	Lipno	Kraków			1610	1610	1610		
Franciszkanie konwentualni													
1	Aecius	Nicolaus		o	Dobrzyń	Oborniki			1607	1608			
2	Bonaventura	Martinus	Worowski	v	Worowo	Oborniki	1610	1612	1612	1612			
3	Danigel	Paulus		o	Lipno	Dobrzyń		1609					
4	Ludovicus	Laurentius	Szukowic			Wilno	1612				1614		
5	Silvester	Stanislaus	Pomorski	o	Gostynin	Gniezno							
jezuici													
1	Albertus	Joannes	Rościszewski	o		Poznań	1589				1603		
2	Albertus	Lucianus		o		Poznań	1596						
3	Florianus	Matthias	Gardlinski	o		Poznań	1603	1604			1607		
4	Gregorius	Joannes	Bielski			Płock		1612	1612	1612	1612		
5	Joannes			o	Płock						1609		
6	Sebastianus	Matthias	Grzybowski	o		Poznań	1589				1603		
7	Stanislaus	Joannes	Kriski	o		Poznań		1603	1603	1603			
karmelici													
1	Angelus	Christophorus		v	Licberg	Bydgoszcz			1616		1609		
2	Angelus	Petrus		v	Pękowo	Płońsk	1612				1614		
3	Baltassar	Albertus		o	Lipno	Poznań	1609				1613		
4	Eusebius	Nicolaus	Miszewski	o		Poznań	1614						
5	Joannes	Stanislaus	Podolski	o		Poznań/Wilno					1604		
6	Zacharias	Andreas		o	Maków	Poznań	1613	1613	1614	1614	1615		
85	razem wyświęconych zakonników						razem udzielonych poszczególnych święceń			38	40	35	33